

Dr. IVAN LAH:

ALOIS JIRÁSEK.

(K sedemdesetletnici.)

V začetku meseca julija t. l. so prinesli češki listi sledeči poziv na narod:

«Bližnja sedemdesetletnica Alojza Jiráska opozarja ves narod, kaj je ta veliki mož izvršil s svojim življenjskim delom. Med češkimi pisatelji ni bolj popularnega imena kakor je Jiráskovo: njegovi spisi so razširili v zadnjo gorsko kočo dogodke naše velike preteklosti in so utrdili sile za naš boj. — Letos izkažemo mojstru zahvalo za vse, kar je storil za naš narod. Ponovimo si njegova najlepša dela in odpremo pristop k njim tudi onim, ki jih še ne poznajo. Naši igravci bodo igrali njegove igre za odrastle, lutkarji bodo igrali otrokom igre iz njegovih povesti, na ljudskih predavanjih bomo dopolnili slavnostne govore z recitacijami iz njegovih najboljših del in glasbene točke bomo izbrali iz Smetanovih in Kovařovicovih oper, ki so po duhu in vsebini najbolj sorodne Jiráskovim delom. V skijoptičnih slikah bomo seznanili ljudstvo z glavnimi postavami mojstrovih spisov. Prosvetna društva bodo razširila Jiráskove knjige in bodo skrbela za to, da bodo njegovi spisi prišli v vse naše družine, posebno slovaške, za katere se pripravlja ljudska izdaja «Bratstva». Knjižnice bodo izpopolnile svoje zaloge z Jiráskovimi spisi in bodo posebno skrbele za to, da se bodo posamezni oddelki iz njegovih knjig razlagali na posebnih ljudskih predavanjih. Nove javne ljudske knjižnice dobe naslov «Jiráskove knjižnice». Na zgodovinske kraje, kjer se vrše Jiráskovi spisi, se prirede veliki izleti, ki naj posebno na Slovaškem zbuja spomine davne češkoslovaške zveze. Zaključili bomo to leto z izjavami splošnega spoštovanja do življenjskega dela Jiráskovega. — Odbor za proslavo sedemdesetletnice Al. Jiráska pričakuje, da bo vsaka češka občina dostojno proslavila jubilej našega najpopularnejšega pisatelja ...»

Ta poziv nam kaže, kako visoko spoštuje češki narod Jiráskovo delo; zanimiv pa je tudi način, kako se bodo Jiráskove slav-

nosti vršile, da ne ostane pri praznih besedah; ta program, se mi zdi, ima za nas mnogo poučnega. Posamezni češki listi so že izdali posebno Jiráskovo številko (n. pr. «Češki svet», «Češka prosveta» itd.), da postrežejo svojim čitateljem s slikami, podatki, recitacijami itd. Posebno lepa slavnost bo na Jiráskov rojstni dan (22. avgusta) v pisateljevem rojstnem kraju v Hronovu, kamor pridejo deputacije iz vseh krajev, da se sredi domačega ljudstva poklonijo pisatelju.

Spored slavnosti bo sledeči: Dne 20. avgusta zvečer slavnostna akademija. Drugi dan ob 10. uri dopoldne predavanje prof. Sekanine, promenadni koncert, spreved in poklon pisatelju, koncert in ljudska slavnost. Dne 22. avgusta otroški dan in izleti v kraje, ki jih Jirásek opisuje. Od 1. do 24. avgusta Jiráskova razstava. — Ves češki narod se pripravlja na te slavnostne dni.

* * *

Prva Jiráskova proslava se je vršila že 22. junija v Pragi. Takrat so se zbrali v znani Smetanovi dvorani oni češki pisatelji in umetniki, ki so podpisali l. 1917. znani poziv, iz katerega je nastala potem češka in naša majniška deklaracija. Jirásek je stal takrat na čelu teh pisateljev, zato je pozneje (13. aprila 1918.) bil on najbolj poklican, da je v imenu češkega naroda prečital slavnostno prisego, ki je izražala trdno vero in odločnost v boju za našo zmago in je izzvenela v geslu naše zveze: zvestoba za zvestobo. Bilo je torej umestno, da so priredili prvo proslavo Jiráskovi ožji prijatelji in sobojevniki. Ob tej priliki je čestital slavlencu v imenu Jugoslovanov prof. Murko.

Nekaj dni na to je prišlo s svojimi čestitkami sokolstvo, in sicer prav na sokolski način: zvečer so se naenkrat od vseh strani začele sipati — ko da bi rastle iz tal — sokolske čete. Z lampijoni ob straneh so korakale po ulicah, nihče ni vedel, kam so namenjene, vse je bilo na tihem pripravljeno. Naravno je, da se jim je množica takoj pridružila. Spreved je zavil po Riegrovem nabrežju. Sokolstvo je šlo gratulirat Jirásku. Spreved se je ustavil pred Jiráskovim domom, starosta dr. Scheiner pa je odhitel z malo deputacijo navzgor, da je narodnemu pisatelju izročil čestitke sokolstva. Jirásek se je radostno presenečen zahvaljeval za ovacije, ki mu jih je priredila njegova narodna vojska na ulici.

Medtem je tudi češki Narodni muzej priredil Jiráskovo razstavo in Narodno gledališče je postavilo njegov doprski kip med druge velike češke može v svojem vestibulu in priredilo cikel Jiráskovih dram. Tako slavi češki narod svojega pisatelja.

* * *

Jiráskovo ime je tudi pri nas dobro znano. Skušal bom na kratko podati njegovo življenje in delo (po knjigi «Život a dílo Al. Jiráska», ki jo je za jubilejno leto napisal prof. dr. Jan Frič). Njegovo življenje je na zunaj zelo preprosto. Rodil se je v preprosti mali hiši v mestecu Hronov (22. avgusta 1851.). Hronov leži pod Orliški gorami, tam kjer vodi cesta proti Nachodu; tu so živeli stari češki tkalci, ki so hranili med seboj mnogo narodnih tradicij. Tu blizu je preživela svojo mladost tudi Božena Němcová, ki je popisala te kraje v svoji «Babici». Tudi Jiráskov oče je bil tkalec in kmet, pošten, preprost češki človek, ki se je izobrazil sam in je želel, da bi njegovi otroci prišli v šole. Tudi Jiráskova mati je bila preprosta žena, ki je pripovedovala svojim otrokom mnogo starih spominov iz prejšnjih časov in krkonoških bajk o Rybrcolu in drugih prikaznih, ki žive po gorah in gozdovih. Iz domače šole je prišel Jirásek l. 1862. v nemško šolo v Brounov. Ker je bil vzgojen doma v narodnem duhu, je dobro čutil, kako tuj duh vlada v nemški šoli. L. 1866., ko je prišel domov na počitnice kot tretješolec, je nastala vojna med Avstrijo in Prusijo in pruske čete so se valile preko nachodskega prelaza na Češko. Jirásek je videl bojišče, ko je šel s sosedi na vozovih pobirati ranjence. Strašna slika tega bojišča mu je ostala v dobrem spominu. Drugo leto je prišel Jirásek na gimnazijo v Kraljevem Gradcu, kjer so češki profesorji vzgajali mladino v narodnem duhu. Jirásek je tu našel mnogo mladih prijateljev, s katerimi je skupaj čital češke knjige in časopise. Na to je prišlo l. 1868., slavnostno leto, ko so v Pragi polagali temeljni kamen Narodnemu divadlu. Ta dogodek in vse, kar je bilo z njim v zvezi, je odmeval posebno v mladih srcih. Jirásek sam pravi, da je v tem času postal pristaš češkega državnega prava «in še odločnejši pristaš sem postal, ko sem spoznal češko zgodovino». Češka zgodovina pa se je prav takrat jasno odkrivala iz političnih dogodkov in iz češkega časopisja (dualizem). Palacký je pravkar dovršil svojo monumentalno zgodovino češkega naroda. Iz narodnega navdušenja je rastla slovanska misel: mladina se je učila ruščine, poljščine in jugoslo-

vanskih jezikov. Kraljevi Gradec je imel svoje domače češko gledališče, saj je tu deloval več let kot profesor znani češki dramatik J. Klicpera. Mladi Jirásek je zelo ljubil gledališče, dasi so bile predstave po pokrajinskih mestih še precej «komedijantske». L. 1871. je Jirásek maturiral. Hotel je postati slikar, toda domače razmere so ga prisilile, da se je odločil za bolj praktičen poklic: posvetil se je profesuri; posebno ga je zanimala zgodovina in literatura. Študiral je na praški univerzi. Praga je bila v teh letih že prebujeno narodno mesto: narodni in politični boj je pomnožil češke narodne sile. Tudi v literaturi je nastal po l. 1868. nov razmah. V ospredju nove češke generacije so se že pojavljala imena: Svatopluk Čech, Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer. Jirásek je prišel v Pragi v literarne kroge in je začel svojo pisateljsko pot s pesmimi. Kmalu pa je spoznal, da je poklican na drugo, važnejše polje in je začel pisati svoje «povesti z gor». Zanimalo pa ga je pred vsem gledališče in je nastopil celo kot igravec. Boj za obstanek ga je prisilil, da je poučeval po raznih zavodih. Rad bi bil ostal v Pragi, toda usoda ga je zanesla na prvo službeno mesto v Litomyšl. Tu je mladi suplent našel prijazno narodno malomeščansko družbo in stare dijaške tradicije, ki so nam znane iz «Filozofske historije». Napisal je tu mnogo manjših povesti (Malomestne historije). Tu je dobil snov za «M. D. Rettigovo» in «Laterno». Mnogo mladih načrtov je ostalo v začetkih in so bili šele pozneje izvršeni, kajti mladost hoče tudi živeti in l. 1878. se je Jirásek poročil z gospodično Podhajsko. Njegovo domače življenje je bilo zelo srečno. S prijatelji je delal rad izlete v okolico. Tu je našel kmečke tipe za nove spise (Vojnarka, Oče). Vse mesto ga je ljubilo. L. 1888. pa je dobil mesto v Pragi. Težko je bilo slovo. Še danes je Litomyšl ponosen na to, da je v njem preživel Jirásek svoja mlada leta, tu je našel Jirásek svoj drugi rodni kraj, in če mu domačini radi pravijo «naš Jirásek», se tudi o mestu pogosto sliši: «Jiráskov Litomyšl».

V Pragi je objelo Jiráska novo življenje premlajajoče se Prage, ko so okoli njenih starih častitljivih zidov nastajala moderna predmestja, ki so se od takrat do danes razvila v nova mesta. Stara Praga pa je ostala v svoji stari zgodovinski krasoti in to Prago je Jirásek ljubil. Vršil je svojo dolžnost kot profesor, ves prosti čas pa je posvetil študiju zgodovine in pisateljevanju. Od leta do leta so rastle njegova dela, ki jih je narod čim dalje bolj čital in ljubil. L. 1889. so začeli pri Ottu izhajati njegovi zbrani

spisi, ki so do sedaj dosegli 42 zvezkov. Podati celoten pregled tega dela je nemogoče: saj je v teh delih podana vsa češka zgodovina. «Obnoviti spomin preteklih dni, z njim osvežiti, okrepčati in sveti ogenj razvneti... po tej poti sem šel, tako sem delal», pravi Jirásek sam o sebi. Ko so ga pozdravili letos njegovi ožji prijatelji in so slavili njegove zasluge, je rekel: «B i l s e m t a m - b o r». Tambor — da, to je beseda, ki se je ž njo označil pisatelj sam. Ta tambor je šel od vasi do vasi. od koč do koč in je budil narodno vest. «Čujte glas svoje zgodovine!» In jim je pravil «staročeške povesti» o tem, kako je prišel praotec Čeh s svojo družino na goro Říp in je tam obstal in je pokleknil in je pozdravil svojo novo domovino, ki se mu je zdela lepa. «Tu bomo ostali.» In od te dobe se začel boj naroda za to zemljo. Tambor pa je pripovedoval otrokom še nadaljnje povesti o Přemyslu in Libuši in o blaniških vitezi. Toda bajka se je počasi spremenila v resnico in namesto bajnih junakov so nastopili pravi živi junaki: Hus, Žižka, Prokop, Jiskra, Rohač in mnogi drugi. Potem pa je prišla strašna borba in Bela Gora je pokrila vse s svojo temo. Toda mnogi so pobegnili iz domovine («Emigrant») in so preko gor skrivaj donášali čeških knjig onim, ki so pričakovali boljših časov. Doma pa so kmetje branili svoje pravice (Psoglavci) in ponavljale so se kmečke vstaje, dokler ni prišel nov vek. Z narodnim prebujenjem se začel novo življenje (F. L. Věk) in potem poslušamo, kako je bilo takrat «pri nas» («U nas.» Nová kronika). Sledilo je l. 1848. in potem ni več zgodovine, potem čutimo že resnično realno življenje naših dni. L. 1914. pa je nastala svetovna vojna in na češko zemljo je legel strašen molk. Ta molk je skrival slutnjo, da je udarila ura maščevanja za Belo Goro. Toda kako izvršiti ta veliki zgodovinski prevrat. Tambor je tiho tamboriral okoli koč. Ves narod je čital Jiráskove spise. Vsak češki vojak se je učil iz njih — svoje dolžnosti. Daleč onstran mej in front je odmevalo Jiráskovo ime. Zmagovalci so se utrudili od zmag. Takrat je tambor udaril na boben v znak, da je prišel čas premaganim. Ves narod ga je slišal in razumel. To je bil poziv čeških pisateljev v marcu leta 1917. — za tem je sledila deklaracija, slovesna prisega in prevrat... Petdeset let je stal Jirásek v sredi velikega narodnega boja, ne kot politik in agitator sredi grmeče politične množice, ampak kot preprost ljudski pisatelj sredi preprostega ljudstva, ki je poslušalo njegove povesti. Ko je prišel odločilni trenotek, je bil on poklican, da izpregovori veliko besedo

in ko jo je izpregovoril, je bila izgovorjena iz srca in ust naroda. Zmagoviti narod ga je obdal s častmi — mojster-tambor se je odpočil od svojega dela in letos prihaja hvaležni narod, da proslavi njegovo življenjsko delo.

* * *

Pri nas smo spoznali Jirásko iz njegovih «Psoglavcev» — in sicer najprej v operi. Boji Hodov, ki so junaško branili svoje pravice ob zapadni češki meji, so nas zelo zanimali. Jirásek je v njih podal pristne češke tipe, ki so danes znani vsakemu češkemu otroku. Kovařovic je iz njih ustvaril opero trajne vrednosti. Pozneje smo dobili dva prevoda «Psoglavcev». Na slovenskem odru sta se igrali dve Jiráskovi narodni igri «Selanka» (Vojnarka) in «Laterna». Poleg tega imamo v prevodu njegovo «Filozofsko historijo» in nekaj drobnih povesti.

Ko sem prišel kot študent v Prago, sem rad postajal pred Ottovim založništvom, kjer je stalo v izloži 35 zvezkov Jiráskovih zbranih spisov in nad njimi doprsni kip Jiráskov. Priznam, da so me spočetka druga pri nas in v svetu slavna češka pisateljska imena bolj vabila in da nisem razumel, zakaj je ravno Jirásek v češki družbi tako priljubljen, kajti priznati se mora, da pozna njegova dela vsak človek in da ima Jirásek povsod mnogo oboževalcev.. O tem se je letos razvila velika debata po čeških listih, ko je neka komisija sklepala o tem, ali naj se predlaga za Nobelovo nagrado Jirásek ali Březina. K temu prašanju se je oglasilo več avtoritet: debata je bila zaključena brez rezultata: na eni strani je ostal češki narodni pisatelj, ki je podal narodu v romanih njegovo zgodovino — na drugi strani pa pesnik visokih sfer, nebeških harmonij in veličastnih vizij o človeku in vesoljstvu. Prišlo je prašanje: kdo je umetnik, kdo je večji umetnik, kdo je večji češki umetnik? Kaj je umetnost, kaj je namen umetnosti in kaj je namen narodne umetnosti? Današnja umetniška generacija se stavi na ekstremno stališče in odklanja umetnost preteklosti: s tega stališča ne moremo presojati Jiráskovega dela. Zato se mi zdi, da so imeli prav oni, ki so presojali njegovo delo s čisto češkega stališča, to je z onega stališča, na katerem je stal pisatelj sam, ko je hotel pokazati narodu njegovo zgodovino in življenje v vsej resnici in resničnosti: njegova umetnost je bila v tem, da se mu je to posrečilo.

Češki zgodovinski roman je bil vabljivo polje že za časa prve romantike. Celo nemški romantiki so posegali po starih čeških zgodovinskih motivih. Za njimi so stopali češki (Linda, Tyl). S svetim navdušenjem je pisal Vaclav Třebizský. Toda vse to je bila romantika, ki je imela navadno tudi vidno tendenco. Ko je prevladal realizem, se je bilo treba tudi v tem oziru posloviti od romantičnih sanj in je bilo treba postaviti zgodovinski roman na realna zgodovinska tla. To je bilo tem bolj mogoče, ker je med tem dobil češki narod svojo napisano zgodovino. In še več. V tej zgodovini je našel Palacký tudi vodilno idejo češkega naroda, ki jo je pozneje izpopolnil Masaryk. Ta ideja daje narodu poseben poklic: češki narod leži v srcu Evrope in doseže takoj v svojem začetku visoko kulturo: Praga postane pod Karlom IV. s svojo prvo univerzo središče Evrope. Toda narod začuti nevarnost, ki mu preti od tujih sosedov. V boju za resnico in pravico vzraste iz narodnih vrst mož svetega imena — Jan Hus. Sovražna tujina ga sežge na grmadi, ker se je boril za resnico. Njegov nauk prevzame narod kot sveto dediščino. Z orožjem v roki brani kelih in evangelij pred katoliško Evropo. V teh bojih se pokaže pomen demokracije. Žižka je vzor taborita. Nastanejo notranji spori. Češko ime je znano po vsej Evropi. V znamenju verske resnice odbijejo češke čete vse sovražne navale in neso strah češkega orožja celo preko domačih mej. — Med tem pa vzraste iz domačih verskih filozofov »bratovska enota«, vzor krščanske cerkve, ki podaja čisto evangeljsko resnico in ustvari pravo narodno kulturo. Čehi so samostojni, imajo svojega kralja Jurja Podjebradskega in zastopniki vseh držav prihajajo v Prago. Toda verski spor — boj za resnico — razjeda zdravo narodno silo. Katoliška cerkev in Evropa kujeta svoje naklepe. Dvesto let traja ta boj (1415.—1620.), dokler ne omaga narod po strašnem udarcu na Beli Gori. Kakor kazni za greh, za domače spore, pade na ves narod habsburško nasilje. To je doba tme. Iz te tme se prebudi narod v znamenju svoje stare zgodovine: Hus, Žižka, Podjebrad, to so imena, ki dvigajo narod iz propada. Med preteklostjo in sedanjostjo se dviga vzor narodnega vzgojitelja: Komenský. On kaže pot v bodočnost. Zgodovina uči hoditi novo pot do zmage. Ta pot je trajala celo stoletje in je vodila zopet — k samostojnosti. To ideologijo je sprejel Jirásek in v tem smislu je pisal svoje zgodovinske romane. Za svoje delo se je temeljito pripravljaj: študiral je stare kronike in zapiske. Večina

njegovih junakov je zgodovinskih, ali pa so ustvarjeni po zgodovinskih osebah. On ne pusti domišljiji svobodnega poleta: priveže jo na dejstva in dogodke. Tudi ne popisuje izmišljenih junakov: njegovi junaki so ljudje, resnični, enaki med enakimi. V tem se temeljito razlikuje od Sienkiewicza. Zato za tujca ni tako vabljiv in zanimiv kakor za domačina, ki ga vodi pisatelj po znanih zgodovinskih krajih, po stari Pragi, po kraljevskih gradovih in mu popisuje resnično življenje tedanje dobe s preprosto besedo. Kako ti pozna pisatelj staro Prago, vse njene hiše in ulice! Kako ti opiše staro praško hišo, kroje, šege in navade! In vsi ti ljudje so tako resnični, domači, skoraj znani. To je, kar vabi Jiráskove čitatelje. Poleg glavnih junakov imamo toliko drugih oseb, figur in tipov, poleg glavnega dejanja toliko postranskih zgodovinskih dogodkov in epizod — da junaki in njih dogodki zginejo v množici in imamo pred seboj vedno cel narod ž njegovim življenjem in mišljenjem, dejanjem in nehanjem — tako se druží preteklost s sedanjostjo. Dama, ki je mnogo čitala in je imela o literarnih stvareh jasno sodbo, mi je rekla: »Po vseh novih modernih knjigah, vzamem v roke zopet Jiráška. Človek se pri njem nekako oddahne od današnje velikomestne kulture. Odnese te s seboj med one dobre staročeške ljudi, med preprosto ljudstvo in v domače znane kraje in človek živi zopet med svojim narodom in gleda njegov boj za to ljubo zemljo in za svoj obstoj. Mi smo v tem vzgojeni, zato nam govori tako iz srca. Vse to je tako naše, čisto naše. Vzrastlo je vse iz naše zemlje, iz nas in z nami. Zato je tudi on tako naš. In si mislim: kar je enodnevno, premine — vse to pa bo ostalo za vselej.« Mnoga Jiráškova dela so plod velike marljivosti in so nastala šele po dolгих pripravah. Njegova umetnost nosi na sebi znak skromnosti, zato pa izrazit narodni češki pečat. Njegov slog je krepak in čist, pogosto prilagoden dobi, izrazit in premišljen. Vkljub zgodovinskemu in drugemu aparatu so njegove osebe jasno izklesane in je podal svojim čitateljem v romanih in dramah nekaj veličastnih postav iz slovanske in češke zgodovine preteklega in sedanjega časa. Iz ideologije češke zgodovine je bilo naravno, da je pisatelj posegel najbolj globoko v husitsko dobo. Iz te dobe imamo poleg drugih drobnih povesti tri trilogije: »M e z i p r o u d i« (Med strujami), »P r o t i v š e m« (Proti vsem) in »B r a t r s t v í« (Bratstvo). Ti romani obsegajo husitske vojne od 1420.—1460. To dobo zaključuje delo, ki je bilo pisano med vojno in je letos izšlo, to je roman: »H u s i t s k ý

král» (Husitski kralj, Jurij Podjebrad). Iz te dobe so tudi tri zgodovinske drame: «Jan Hus», «Jan Žižka» in «Jan Rohač».

Pobelogorsko dobo je naslikal v svojem velikem romanu «Temno», ki se je med vojno na Češkem mnogo čital. Tu slika ono tmo, ki je padla na češki narod pod vladu jezuitov in tujih plemičev. V to dobo spadajo tudi razni kmečki upori: «Pso glavci», «Skaláci». Tragedija čeških beguncev je podana v štiridejanski drami: «Emigrant». Konec te dobe tvori «Laterna».

Po temni noči je prišlo prebujenje. Jirásek slika to dobo počenši s praškim rokokojem v petdelnem romanu «F. L. Věk». Tu nam predstavlja življenje v Pragi okoli leta 1780. in prve češke narodne buditelje. Življenje po deželi v tej dobi nam podaja v kroniki «Pri nas», kjer slika razmere v svojem domačem kraju ob začetku 19. veka. Iz teh časov in iz leta 1848. nam podaja nekaj slik, ki jih je nabral posebno v Litomyšlu. Sedanji čas v njegovih povestih ni našel mnogo odmevov, zato pa je podal par krepkih kmečkih dram («Otec», «Vojnarka») in nekaj iger, ki nam kažejo sočasno domače kmečko življenje.

Iz stare slovanske zgodovine je drama «Gero», ki obdeluje isto snov, kakor Jurčičev «Tugomer», le da so v «Geronu» postave in dogodki podani mnogo bolj izrazito in preprosto in je Tugomer v «Geronu» — kriv izdajstva.

Iz staročeške zgodovine so «Staročeške povesti», ki so namenjene otrokom. Bajko «Pan Johanes» je predelal Jirásek celo za marionetno gledališče.

S tem bi podali v obrisu nekaj glavnih njegovih del.

Spominjam se z radostjo onega našega izleta iz Prage v Sazavo, meseca majnika leta 1918. Pomladno solnce je sijalo na radostne slovanske potnike, ki so bili prišli slaviti petdesetletnico Nar. divadla, da si ob tej priliki tudi od srca povedo, da je blizu naše odrešenje. Parnik je ponosno plul po šumeči Vltavi, mojster Jirásek pa je stal nad nami v zarji večernega solnca in se je z radostnim obrazom oziral po nas. Jar. Kvapil je govoril o naši bodočnosti, ko bomo iz ozkih bregov splavali na široko slovansko morje. Mojster Jirásek je gledal v daljavo, kjer so se že kazali višegrajski zidovi in za njimi je trepetala slavnostna Praga v svojem zlatem sijaju. Ali je mislil na to bodočnost? Če bo kdaj prišla, on je izvršil veliko delo na tej poti iz preteklosti v bodočnost.

